

povijest

Tomislav Brandolica

povijest

Filip Šimetin Šegvić

A. J. P. TAYLOR

(1906.-1990.) I

EDWARD CRANKSHAW

(1909.-1984.):

USPOREDNI ŽIVOTOPISI

Iako je po naobrazbi i primarnim interesima Edward Crankshaw bio novinar izrazitih lingvističkih sposobnosti, danas ga pamtimo poglavito kao povjesničara. Njegove se jednostavne i jezgrovite, ali sadržajne rečenice često citiraju ili još više ponavljaju u brojnim televizijskim dokumentarnim filmovima BBC-a ili ORF-a o povijesti Austrije ili Rusije. Na vidjelo već tako dolazi Crankshawov upečatljiv žurnalistički stil. Upravo su opaske takvog stila o pojedinim vladarima ili državicima razlog zbog kojeg mediji, pogotovo moderni, vole Crankshawa, ali i zbog čega njegovo ime i danas teško može ući u neki uži i stroži popis ozbiljne historiografije. No u medijskoj prezentaciji „ozbiljne“ povijesti, A. J. P. Tayloru nema ravna. Njegov prvi televizijski nastup uživo bio je jedan od prvih iskoraka jednog britanskog povjesničara u posve novi medij u zabavne, ali i edukativne svrhe. Iako je imao dosta radijskog iskustva na BBC-u, njegovo predavanje o ruskoj revoluciji pred publikom u studiju londonske Associated Television predstavljeno je kao „eksperiment kojim će se dokazati može li povjesničar koji govori o zanimljivoj temi zadržati pažnju milijunske publike na pola sata“. Pokazalo se da Taylor posjeduje tu sposobnost. Od te 1957. počinje njegov suodnos s britanskom televizijom za koju je kasnih pedesetih i ranih šezdesetih snimio golem broj predavanja, a kasnije i dokumentaraca, od kojih su najpoznatiji bili *The War Lords* (1976.), *How Wars Begin* (1977.) i *Revolution* (1978.). Njegov elegantan, vrlo televizičan stil držanja predavanja golemoj publici odlično se uklapao u njegovu populističku ideju o „vraćanju“ povijesti narodu.

Alan John Percivale Taylor rođen je godine 1906. u gradiću Birkdaleu, u grofoviji Lancashire, nedaleko od važnog engleskog industrijskog središta Liverpoola. Život Taylorove obitelji bio je usko vezan uz tu visoko industrijaliziranu pokrajinu,

jer je njegov otac Percy Taylor bio zaposlen u Manchesteru u obiteljskoj tvrtki „James Taylor and Sons“ koja se bavila preprodajom i izvozom vune. Percy Taylor bio je predratni liberal, koji je svoje političke stavove radikalizirao ulijevo početkom Prvog svjetskog rata. Dom Taylorovih uskoro je ispunjen pacifističkom literaturom i socijalističkim tekstovima koje je i sam Alan čitao,² te je pretvoren u odredište koje je posjećivao vrh britanske ljevice, vođe KP Velike Britanije i razni laburisti.³ Taylorova majka, Constance Taylor, počela je idolizirati Vladimira Lenjina, smatrajući ga jedinom osobom koja svijetu može donijeti mir.⁴ Percy i Connie Taylor u marksizmu su vidjeli budućnost, a mladi je Alan slijedio njihov primjer u svojem opredjeljenju za ljevicu, iako nikad nije postao komunist po uvjerenju, već simpatizer umjerenijih laburista.⁵ Nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja u kvekerskoj Bootham School, A. J. P. Taylor je otišao na jug Engleske, gdje je od 1924. do 1927. pohađao Oriel College na Sveučilištu u Oxfordu. Po završetku studija otišao je u Beč gdje je dvije godine istraživao arhive pod tutorstvom profesora Alfred Francis Pribrama, koji ga je usmjerio prema proučavanju suvremene europske povijesti. Od 1930. do 1938. godine radio je kao asistent i kasnije docent na Sveučilištu u Manchesteru.⁶ Već je na početku karijere, osim plaće zarađene klasičnim akademskim radom, dobivao prilično izdašne honorare od raznih tiskovina u kojima je bio suradnik. Od godine 1938. do 1962. predavao je povijest na Magdalen Collegeu na Sveučilištu u Oxfordu.⁷ Unutar tih gotovo dvadeset i pet godina napisao je svoja najznačajnija djela poput *The Habsburg Monarchy*, klasika diplomatske povijesti *The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918*, te *The Origins of the Second World War*, bestselera u kojem je digao prašinu u historiografskim krugovima zbog neortodoksnog tretiranja uzroka svjetskog rata.

Edward Crankshaw rođen je 1909., kod Woodforda u Essexu, u dobrostojećoj engleskoj obitelji. Pohađao je Bishop's Stortford College, javnu školu koja je osnovana 1868. godine. Međutim, prekinuo je školovanje kako bi proputovao Europu. Na tim putovanjima Crankshaw upoznaje brojne kulture, bavi se umjetnošću i kazališnom kritikom, te piše za razne britanske novine. Preko svojih je strasti i novinarske djelatnosti tako došao do prve velike teme koja je obilježila Crankshawovo stvaralaštvo – Austrije, Beča i naročito njezinih vladara do 1918., dakle Habsburgovaca.

Na sličan način je i A. J. P. Taylora usmjerio Beč. Na Taylora tokom boravka u Austriji i istraživanja u tamošnjem Državnom arhivu uz Pribrama utječu i djela Oswalda Redlicha te netom preminulog Heinricha Friedjunga, što se može uočiti u njegovim kasnijim pisanjima o povijest Austrije i Njemačke.⁸ Biograf Taylora Chris Wrigley ovaj potez opisuje kao striktno karijeristički potez, kojim je stekao reputaciju uvaženog povjesničara Austrije i Njemačke.⁹

Odlično poznavanje njemačkoga, koji je učio 1930-ih godina u Beču, paralelno vodeći tečaj engleskog, omogućilo je Crankshawu bolji uvid u kulturni i politički život srednje Europe. Primijetivši međuratnu dekadenciju Beča i Austrije, a doživjevši zatim i Anschluss, Crankshaw je napisao iste godine svoju prvu poznatiju knjigu, *Vienna: The Image of a Culture in Decline* u kojoj analizira dubinske povijesno-socijalne odnose koji su mijenjali Beč tijekom vremena, dajući sjajan opis karaktera grada koji živi „pod maskom“ i nikako nije u stanju „sebe samog shvatiti kao takvoga, kao jedino mjesto na svijetu koje ima značaj“.¹⁰ Među prvim povjesničarima izvan njemačkog govornog područja Crankshaw posvećuje pažnju kulturno-intelektualnom

slika 1.

A.J.P. Taylor
na svom
uobičajenom
radnom mjestu

stanju protagonista glavnog grada, uočavajući vrlo ukorijenjeni hedonistički duh intelektualne elite, temu koju će kasnije brojni autori razraditi unutar okvira intelektualne historije Beča i Austrije krajem stoljeća.¹¹ Dakako, šokantnost Hitlerovog ulaska i prijema u Beču ostavljaju traga na Crankshawove misli, pogotovo kada je ocrtavajući Ringstrasse zaključio da je ulica trebala biti kruna Carstva, ali je postala njezina grobnica.¹²

U Crankshawovoj analizi dekadencije *fin de siècle* Beča leži i korijen njegove najpopularnije knjige, *The Fall of the House of Habsburg*, u prvom izdanju objavljene u Londonu 1963. godine. Crankshaw u njoj vrlo spretno mješa popularan pristup temi s ozbiljnim historiografskim istraživanjima, dotičući se brojnih problema. Tražeći odgovor na pitanje kako i zbog čega je dinastija Habsburg doživjela svoju propast u 20. stoljeću, Crankshaw je bio među prvim povjesničarima koji je dotaknuo problematiku koja od tada pa nadalje ne prestaje okupirati posebice anglo-američke stručnjake.¹³ Međutim, dok je Crankshaw smrću Franje Josipa I. vidio kraj Monarhije i stare Europe,¹⁴ A. J. P. Taylor u *The Habsburg Monarchy*, knjizi koja je prvi put objavljena 1941. godine¹⁵, izražava drugačije mišljenje. Iako Taylor u toj knjizi nastavlja jednako primamljivim i deskriptivnim narativom, vrlo sličnim Crankshawu, u sam proces pada Monarhije unosi još više teorija i elemenata. Taylorova putovanja po bivšim zemljama Monarhije, napose u Koruškoj i Dalmaciji (gdje između ostaloga posjećuje Trst i Split) te utjecaj Příbrama koji mu je ukazao na činjenicu da Monarhiju nisu činili samo Nijemci već i brojni Slaveni i Mađari izuzetno se odražavaju u njegovoj analizi Habsburške Monarhije. Pokušavajući obraćati više nego li je bilo u njegovo vrijeme uobičajeno pažnje na pitanje nacionalnih sukoba, Taylor u njima

slika 2.
Edward
Crankshaw –
službeni portret

pronalazi i više nego odgovor kako je pala Monarhija: on otkriva misiju i ideju stare Austrije, i pronalazi je čak i nakon samog sloma 1918., u Jugoslaviji i Čehoslovačkoj, a posebice u Titovoj novoj državi.¹⁶ Kao kritičar stare Europe, povjesničar koji je s prijezirom gledao na Metternichov konzervativizam i osuđivao novi poredak iz 1919. Taylor u gotovo svakom potezu austrougarske vlasti vidi ili put ka propasti ili samo privremeno odgađanje neizbježne sudbine. Poput Taylora, i Crankshaw u propasti Monarhije pronalazi i korijene krize Europe uoči rata s Hitlerom. Tako je Crankshaw u svojevrsnom programatskom uvodu svom djelu napisao: „Habsburška monarhija je izbrisana i uglavnom zaboravljena. Problemi koje je pokušala riješiti su je nadživjeli: i danas nas prate.“¹⁷

Oba autora svojom metodologijom dolaze do ekstrema i ekstremnih sudova, koji su im potrebni kako bi prošlost povezali s njihovom sadašnjosti. Tako dolazi do gotovo morbidnih usporedba i gledišta, kao kada primjerice Crankshaw u Kossuthu vidi neke porive Hitlera.¹⁸ Taylorove su ocjene dinastije, pojedinih vladara i političara izrazito nepovoljne i mnogo oštrije od Crankshawovih. Stoga se moguće barem djelomično prikloniti mišljenju Roberta Colea, koji i Taylorovo djelo naziva „dugim esejem koji ima prije političku negoli povjesničarsku svrhu“.¹⁹ S druge strane, može se reći da je Crankshawovo djelo pak svojevrsan odgovor Tayloru,²⁰ jednako britko i kvalitetno napisano, ali historiografski gledano nešto manje vrijedno, jer je to djelo, riječima Roberta A. Kanna, svojim nazadnim pristupom „zalupilo otvorena vrata“.²¹ Ipak, možda je najviše doprinijelo što je time Crankshaw prekinuo niz negativno usmjerenih kritika Habsburške Monarhije koje su britansku historiografiju obilježavale od Setona-Watsona pa do Taylora. Istu priliku Crankshaw je pak propustio

kada je riječ o prikazima njemačke povijesti. Istu je priliku (namjerno) propustio i Taylor, kada je ratne 1945. godine izdao djelo *The Course of German History*, u kojem je njemačka povijest prikazana kroz teoriju negativnog *Sonderweg*. Prema toj knjizi njemačka vanjska politika za cilj oduvijek ima dominaciju nad Srednjom Europom.²² Ova Taylorova knjiga u britanskoj historiografiji predstavlja jedan od vrhunaca osuda cjeline njemačke povijesti. Mnogi biografi A. J. P. Taylora ističu vrlo jasne kontradikcije u njegovim izjavama i stavovima, te ih ocrtavaju kao vrlo jaku karakternu crtu. Tako je svojim studentima preporučivao knjigu Georgea Peabodyja Goocha o Njemačkoj povijesti kao lekturu i sam je smatrao vrlo utjecajnom na vlastiti rad,²³ iako se u *The Course of German History* suprotstavlja upravo Goochovim analizama već vrlo jasno orijentiranim uvodnim riječima: *Povijest Nijemaca povijest je ekstrema. U njoj je sadržano sve osim umjerenosti, a u svojoj tisućgodišnjoj povijesti Nijemci su iskusili sve osim normalnosti.*²⁴ Takvim stavovima Taylor nije samo uzburkao britansku stručnu javnost nego izazvao i žestoke reakcije u Njemačkoj.²⁵

Na sličan način po kojemu se razlikuju Taylorov i Crankshawov prikaz propasti Monarhije, razlikuju se i njihove biografije Otta v. Bismarcka. Taylor je svoju objavio 1955., a Crankshaw 1981. godine.²⁶ Ovoga puta Crankshaw iznosi neumjerene kritike njemačkog državnika čiju divlju, iracionalnu emotivnost namjerno prenaplašava,²⁷ dok Taylor svojom biografijom pokušava baciti novo svjetlo na Bismarcka, prikazati ga kao inovatora i naglasiti njegovu ulogu osobito nakon 1871. godine. Iako kontroverzna i također manjkava, Taylorova biografija možda i najbolje ocrtava pokušaj britanske historiografije u hvatanju junkerske svijesti.²⁸ U jednom TV-nastupu Taylor je iznio i vlastito mišljenje o Bismarcku, nazvavši ga „europskim mirotvorcem“, čovjekom koji je „pomogao Europi da ostane četrdeset godina u miru“. ²⁹ Crankshaw pak Bismarcka vidi kao državnika koji je iskoristio karakter Nijemaca, isti onaj koji je Hitleru omogućio vlast, kako bi moć zadržavao trideset godina. Crankshaw stavlja, dakle, naglasak na odnos Nijemaca i Bismarcka, na kojega sam gleda vrlo negativno. U recenziji te knjige Andreas Hillgruber u časopisu *Historische Zeitschrift* 1984. napominje jednu važnu činjenicu – takve se biografije možda zbog svoje upitne ili čak nikakve historiografske vrijednosti ne treba mnogo spominjati, no ipak, njihova je važnost u tome što negativni prikazi Njemačke i Bismarcka „i dalje pronalaze široku publiku u Britaniji“. ³⁰ Djela Crankshawa, a utoliko i A. J. P. Taylora, školovanih intelektualaca, jasno nam demonstriraju stanje britanske historiografije nakon Drugog svjetskog rata. Tendencioznost i gotovo pa opsesivna potreba za objašnjenjem psihologije protivnika, dakle Njemačke, obilježje je brojnih biografija i monografija, a njihova je proširenost dovela do tek kasnije vidljivih deformacija pogotovo na području intelektualne historije i tzv. psihohistorije, historije duha. Dok je Crankshaw sam za sebe govorio da je amater, Taylorovo školovanje i kasnija reputacija koju je stekao predstavljaju veći problem. S druge strane, njihov je zanimljiv novelistički izražaj i provokativno iznošenje ekstremnih stavova samo po sebi rezultiralo otvaranju novih pitanja.

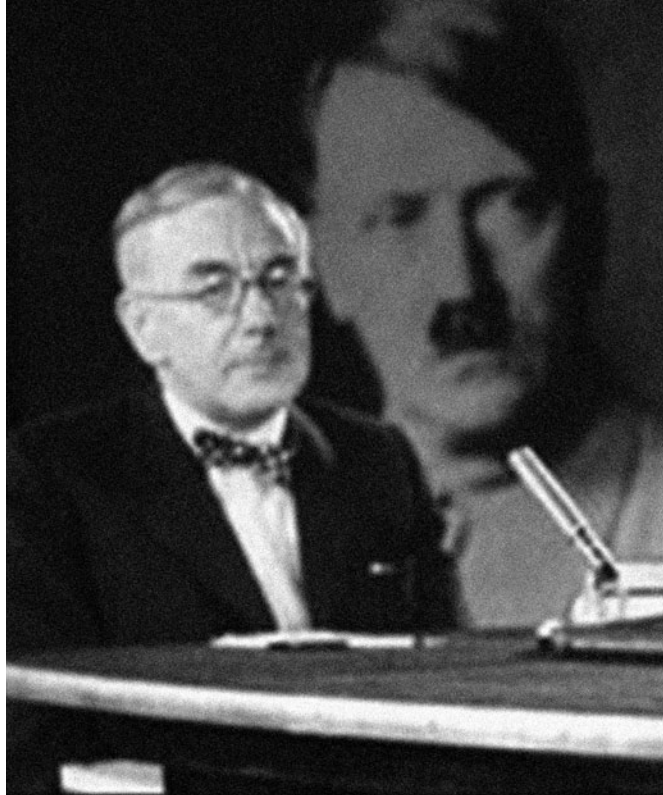
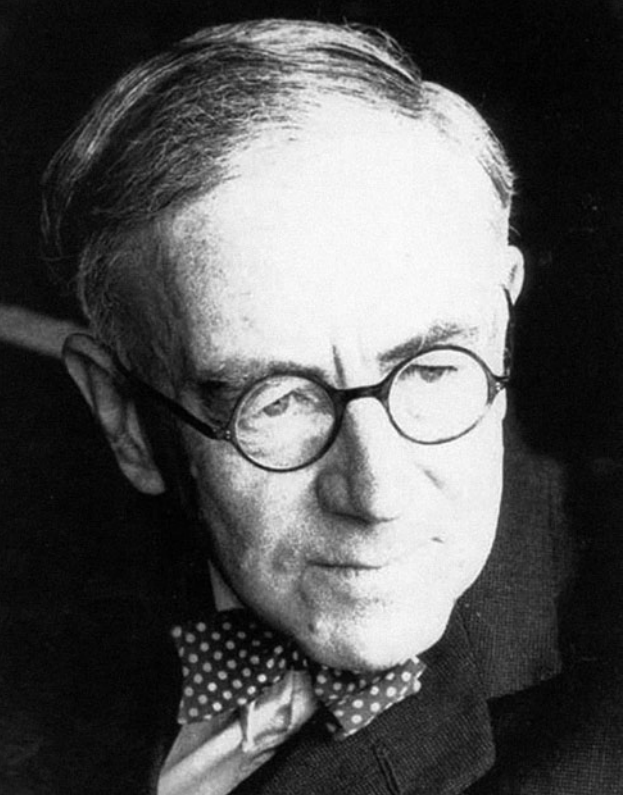
Kad se govori o Taylorovoj „problematičnosti“ u historiografskim krugovima, najviše pažnje treba posvetiti njegovoj obradi najbolnije točke u britanskoj poslijeratnoj historiografiji, pitanju uzroka Drugog svjetskog rata. Dotadašnji konsenzus bio je prilično jasan – sva velika povjesničarska imena složila su se oko toga da je

neobjašnjivo zlo nacizma povelu Europu u rat. A. J. P. Taylor bio je prva osoba koja se usudila predložiti revizionističku interpretaciju. U pismu poznatom vojnom povjesničaru Basilu Liddellu Hartu poručio je da počinje pisati knjigu o uzrocima rata kako bi „pokazao da ga Hitler nije planirao, nego da je greškom uletio u rat – neke su greške njegove, a neke su tuđe. Siguran sam da sam u pravu; ali dosadašnje predodžbe bit će uzdrmane“.³¹ U knjizi *The Origins of the Second World War* (1961.) Taylor je Adolfa Hitlera opisao kao samo jednog u nizu njemačkih državnika koji su željeli ojačati njemačku moć u Europi, usporedivši ga s ostalim suvremenicima na europskoj političkoj i diplomatskoj sceni. Prema njegovoj interpretaciji, koju je nekoliko godina ranije najavio Liddellu Hartu, nacisti i sam Hitler nisu imali jasan plan za pokretanje rata, već su zbog serije slučajnosti i vlastitih ili tuđih grešaka ušli u rat. Pokrenuta je žestoka polemika, koja je naposljetku rezultirala velikom prodajom knjige i Taylorovim gubitkom profesorskog položaja na Oxfordu.

Crankshaw i Taylor su se i u životu susretali. Tokom 1940-ih i rata Crankshaw surađuje s britanskom vladom i njezinom Tajnom službom (SIS) koja ga kao agenta šalje u Moskvu.³² Zadatak mu je bio razbijene njemačke kodove prosljeđivati sovjetskoj vladi.³³ Po povratku s misije i svršetku rata Crankshaw radi kao kolumnist za *The Observer*, za koji od 1951. godine piše i Taylor upravo na preporuku Crankshawa.³⁴ No već i prije zajedničkog rada za novine, Crankshaw i Taylor se susreću 1948. godine u Wrocławu, na „kongresu intelektualaca“ koji je okupio oko četiri stotine poznatih znanstvenika i umjetnika sa Zapada i Istoka.³⁵ Kongres je predstavljao veliku ideološku pobjedu zapadnih intelektualaca jer je Taylor u pozdravnom govoru skupu izrazio otvorenu osudu komunističkog ugnjetavanja intelektualnih i drugih sloboda.³⁶

Osim pisanja akademskih studija i držanja fakultetskih predavanja, Taylor je, kao što je već navedeno, dobar dio svojih prihoda ostvarivao honorarno pišući za razne tjedne i dnevne novine. Njegov medijski život započeo je krajem tridesetih godina i završio krajem njegova života kad je napustio pisanje. U tim priložima imao je ulogu opuštenog komentatora javnih događaja, a ne strogog povjesničara. Popis edicija u kojima je bio suradnik vrlo je opsežan – *The Manchester Guardian*, *Time and Tide*, *New Statesman*, *The Spectator*, *Sunday Express*, i već spomenuti *The Observer*. U tom je radu ovisio o medijskom mogulu i konzervativnom političaru lordu Williamu Maxwellu Beaverbrook. Lord Beaverbrook je Taylora zaposlio u raznim redakcijama, čime je otpočelo jedno od neobičnijih prijateljstava na britanskoj medijskoj pozornici, koje je kulminiralo 1972. godine Taylorovom apologetskom biografijom *Beaverbrook*.³⁷

I Crankshaw je svojim novinarskim poslom, ali i osobnošću stekao mnogo uglednih poznanika i prijatelja. Sačuvana je bogata korespondencija Crankshawa i Sir Isaiaha Berlina. Bio je u dobrim odnosima s pjesnikom Stephenom Spenderom, filozofom s Oxforda Stuartom Hampshireom i urednikom novine *The Observer*, Davidom Astorom, s kojima je 1971. godine u Londonu pokrenuo *Index on Censorship*, publikaciju koja je okupljala poznate pisce diljem svijeta izdavanjem njihovih radova.³⁸ U međuvremenu je A. J. P. Taylor već postao izuzetno poznati intelektualac i široj javnosti. Tako gostuje u dva navrata u vrlo popularnom televizijskom talk-showu *The Eamonn Andrews Show*, ali i drugim emisijama BBC-a. Crankshaw istovremeno pak sudjeluje

slika 3.

A.J.P. Taylor
– portret
za AHA
(American
Historical
Association)

u projektu dokumentarne televizijske adaptacije vlastite knjige o Habsburgovcima nazvane *The Fall of the House of Hapsburg* koja se prvi put emitira 1968. godine.

Misija i kasnije uloga dopisnika *Observera* u SSSR-u Edwarda Crankshawa je također orijentirala na proučavanje Rusije. Crankshaw je 1971. godine već iza sebe imao bezbroj članaka o Sovjetskom Savezu i nekoliko primijećenih knjiga.³⁹ U američkoj je javnosti postao poznat kao jedan od takozvanih Kremljologa,⁴⁰ koji je prije svega imao zadatak obavještavati čitateljstvo popularnih časopisa (poput *Life Magazinea*) o raznim frakcijskim sukobima u sovjetskom vodstvu i međunarodnom komunističkom pokretu. Međutim, uskoro je i *New York Times* prepoznao Crankshawov talent i stručnost, te ga zaposli kao stalnog kolumnistu.

No historiografska vrijednost djela o sovjetskoj i ruskoj povijesti koja su ostala iza Crankshawa također postoji, i vjerojatno nadmašuje ona o povijesti Austrije i Habsburgovaca. Pojam „Novi hladni rat“ (*The New Cold War*) kojega uvodi Crankshaw kako bi objasnio odnose Moskve i Pekinga, koji su za mnoge „naglo zahladili“, nije često korišten, no ponajviše zbog dominantne američke literature i historiografije koja je utjecala na današnje vodeće povjesničare Hladnog rata. S druge pak strane, njegova je biografija Hruščova i danas korisna kao određeni orijentir.⁴¹ Njegove projekcije budućnosti, koje današnji povjesničari često izbjegavaju, pokazale su se, gledano s današnje perspektive, uglavnom točnima. Rano je uočio pokušaje Hruščova da se otrgne staljinizmu i povrh svega zaključio da se Staljinov stil vladavine u SSSR-u teško može ponoviti u istim razmjerima. Njegova analiza sovjetskih shvaćanja i razmišljanja, iako ponekad previše hipotetska, dolazi iz prve ruke, odnosno iz vlastitih višegodišnjih iskustava. U svom analiziranju elita komunističkih vlasti

slika 4.

A.J.P. Taylor
na televizijskoj
debati 1961.
s Robertom
Keeom i
Hughom
Trevor-Roperom

Europe dotaknuo je i problematiku jugoslavenskog socijalističkog režima. Godine 1957., za časopis *Life*, napisao je recenziju knjige Milovana Đilasa *Nova klasa*, prokrijumčarene iz Jugoslavije. To je djelo ocijenio „najsnažnijom ikad napisanom osudom komunizma“,⁴² a Đilasa je nazvao „prorokom propasti komunizma“.⁴³

Taylorov odnos prema Jugoslaviji bio je daleko kompleksniji. Nakon Drugoga svjetskog rata podupirao je jugoslavenske zahtjeve za teritorijem Trsta, a nakon posjeta zemlji 1947. bio je tako zapanjen viđenim da je zapisao: „Zbog narodnog duha cijela se zemlja doima kao veliki kamp skauta... Većina rukovodioca bivši su srednjoškolski učitelji, zbog čega sve izgleda kao da je ljevičarsko književno društvo preuzelo upravljanje nacionalnom i lokalnom politikom.“⁴⁴ S druge strane, vidio je sve nedostatke režima, pa je tako 1974. godine zabilježio da će „doći do vrlo teških nevolja u Jugoslaviji nakon Titove smrti, ako ne i ranije. Na okupu ih drži tek sjećanje na partizanski rat“.

Edward Crankshaw preminuo je 1984., a Alan John Percivale Taylor šest godina nakon toga, 1990. Na kraju se još možemo zapitati: kakva je historiografska ostavština ovog dvojca? Odgovor je vrlo jasan – Taylor i Crankshaw začetnici su i pronositelji moderne predodžbe o povjesničaru kao društvenom komentatoru, aktivnom sudioniku u političkim pitanjima i debatama svoga vremena, te prije svega predodžbe o povjesničaru kao osobi koja u javnim istupima tematiku povijesti približava najširoj publici posredstvom masovnih medija, a u svemu traži sretan spoj zabavnog i didaktičkog. Njihov inicijalni rad u medijskoj prezentaciji povijesti jasnije nam osvjetljuje neke suvremene tendencije u britanskoj historiografiji slijedom kojih su brojni povjesničari (za primjer nabrojimo samo Simona Schamu, Nialla Fergusona ili Davida Starkeya) postali medijske zvijezde.

IZBOR IZ BIBLIOGRAFIJE E. CRANKSHAWA:

1938. *Vienna: The Image of a Culture in Decline.*
1956. *Russia Without Stalin: The Emerging Pattern.*
1957. *Gestapo: Instrument of Tyranny.*
1959. *Khrushchev's Russia.*
1963. *The Fall of the House of Habsburg.*
1963. *The New Cold War, Moscow vs. Peking.*
1966. *Khrushchev Remembers.*
1976. *The Shadow of the Winter Palace: Russia's Drift to Revolution 1825-1917.*
1981. *Bismarck.*

IZBOR IZ BIBLIOGRAFIJE A. J. P. TAYLORA:

1934. *The Italian Problem in European Diplomacy, 1847–1849.*
1938. *Germany's First Bid for Colonies 1884–1885: A Move in Bismarck's European Policy.*
1941. *The Habsburg Monarchy 1809–1918.*
1945. *The Course of German History: A Survey of the Development of Germany since 1815.*
1954. *The Struggle for Mastery in Europe 1848–1918 [Oxford History of Modern Europe].*
1955. *Bismarck: The Man and Statesman.*
1957. *The Trouble Makers: Dissent over Foreign Policy, 1792–1939.*
1961. *The Origins of the Second World War.*
1963. *The First World War: An Illustrated History.*
1965. *English History 1914–1945 [Oxford History of England].*
1969. *War by Time Table.*
1980. *Politicians, Socialism, and Historians.*
1983. *A Personal History.*

MULTIMEDIJALNI IZVORI:

- Sl. 1. – dostupna na: www.bbc.co.uk/programmes/b00qs41j (11.I.2011.).
- Sl. 2. – *Die Habsburger* (Wien-München-Zürich: Fritz Molden Verlag, 1971.). Slika s naslovnog omota.
- Sl. 3. - dostupna na: www.israelwhat.com/2010/05/04/ajp-taylor-describes-norwegian-arrogance-appeasement/ (11.I.2011.).
- Sl. 4. - dostupna na: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/5286894.stm (11.I.2011.).

BILJEŠKE

- 1 Preuzeto sa: <http://www.youtube.com/watch?v=vnkZ407C-DE> (14. 9. 2010.).
- 2 Adam Sisman, *A. J. P. Taylor: A Biography* (Sinclair-Stevenson, 1994.), 16-17.
- 3 Preuzeto sa: <http://www.youtube.com/watch?v=rnxI8YMD9BY> (14. 9. 2010.).
- 4 Adam Sisman, *A. J. P. Taylor: A Biography* (Sinclair-Stevenson, 1994.), 24-25.
- 5 Kathleen Burk, *Troublemaker: The Life and History of A. J. P. Taylor* (Yale University Press, 2000.), 35.
- 6 Chris Wrigley, „A. J. P. Taylor: A Nonconforming Radical Historian of Europe“, *Contemporary European History* 3/1 (1994.), 73-74.
- 7 William Thomas, „Recollections of A. J. P. Taylor“, *Contemporary European History* 3/1 (1994.), 69.
- 8 Robert Cole, *A.J.P. Taylor: The Traitor Within the Gates* (Palgrave Macmillan, 1993.) 5-9; Chris Wrigley, *A.J.P. Taylor: Radical Historian of Europe* (London: I.B.Tauris, 2006.), 60-64.
- 9 Chris Wrigley, *A.J.P. Taylor: Radical Historian of Europe* (London: I.B.Tauris, 2006.), 54.
- 10 Edward Crankshaw, *Vienna: The Image of a Culture in Decline* (London: Macmillan, 1976.), 57. (prev. aut.).
- 11 Vidi primjerce: Steven Beller, *Vienna and the Jews 1867-1938: A Cultural History* (Cambridge University Press, 1991.); William M. Johnston, *Austrijski duh* (Zagreb: Globus, 1993.); Carl E. Schorske, *Beč krajem stoljeća* (Zagreb: Antibarbarus, 1997.); David S. Luft, *Eros and Inwardness in Vienna: Weininger, Musil, Doderer* (University of Chicago Press, 2003.); Nicholas Parsons, *Vienna: A Cultural History* (Oxford University Press, 2009.), itd.
- 12 Preuzeto iz: Rob Humphreys, *The Rough Guide to Vienna* (Rough Guides, 2001.), 119.
- 13 Primjerice: Arthur J. May, *The Passing of the Hapsburg Monarchy 1914 - 1918*. (University of Pennsylvania Press, 1968.); Gordon Brook-Shepherd, *The Last Habsburg* (New York: Weybright and Talley, 1968.); George Clare, *Last Waltz in Vienna: The Destruction of a Family: 1842-1942* (Macmillan, 1981.); Alan Sked, *The Decline and Fall of the Habsburg Empire, 1815-1918* (Longman, 1989.); Alan Palmer, *Twilight of the Habsburgs: The Life and Times of Emperor Francis Joseph* (Atlantic Monthly Press, 1997.); Mark Cronwall, *The Undermining of Austria-Hungary: The Battle for Hearts and Minds* (St. Martin's Press, 2000.); Robin Okey, *The Habsburg Monarchy, c. 1765-1918: From Enlightenment* (Macmillan, 2001.); Maureen Healy, *Vienna and the Fall of the Habsburg Empire: Total War and Everyday Life in World War I* (Cambridge University Press, 2004.), Marsha L. Rozenblit, *Reconstructing a National Identity: The Jews of Habsburg Austria During World War I* (Oxford University Press US, 2004.), itd.
- 14 Edward Crankshaw, *Die Habsburger* (Wien-München-Zürich: Fritz Molden Verlag, 1971.), 257-259.
- 15 Hrvatski prijevod knjige: A.J.P. Taylor, *Habsburška Monarhija 1809.-1918.* (Zagreb: Znanje, 1990.).
- 16 A.J.P. Taylor, *Habsburška Monarhija 1809.-1918.* (Zagreb: Znanje, 1990.), 323-324.
- 17 Edward Crankshaw, *The Fall of the House of Habsburg* (Harmodsworth: Penguin Books, 1983.), „Preface.“
- 18 Robert A. Kann u: *Political Science Quarterly*, 79/4 (1964.), 602-604 (iz recenzije); Paul Lendvai, *The Hungarians: A Thousand Years of Victory in Defeat* (C. Hurst & Co. Publishers, 2003.), 207-208. Obje knjige, ni Taylorova ni Crankshawova, nisu pouzdana povijest slavenskih odnosno nje-mačkih naroda u Habsburškoj Monarhiji, pošto uz često površne interpretacije niti faktografski nisu ponekad ispravne.
- 19 Robert Cole, *A.J.P. Taylor: The Traitor Within the Gates* (Palgrave Macmillan, 1993.), 41.
- 20 Očito je to primjerice u pristupu osobi Franje Josipa. Dok Taylor ne propušta priliku istaknuti zao-stalost i slabost cara, Crankshaw ga naziva „živućim simbolom dualne Monarhije“ i gleda na njega mnogo pozitivnije (Edward Crankshaw, *The Fall of the House of Habsburg* (New York: Viking, 1963.), 408.).
- 21 Robert A. Kann, *Political Science Quarterly*, 79/4 (1964.), 602-604.
- 22 Chris Wrigley, „A. J. P. Taylor: A Nonconforming Radical Historian of Europe“, *Contemporary European History* 3/1 (1994.), 81.
- 23 Stefan Berger i Peter Lambert, „Intellektuelle Transfers und geistige Blockaden: britisch-deutsche Historikerdialoge“, u: *Historikerdialoge: Geschichte, Mythos und Gedächtnis im deutsch-britischen kulturellen Austausch 1750-2000*, ur. Stefan Berger (et. al.) (Vandenhoeck & Ruprecht, 2003), 107.
- 24 A.J.P. Taylor, *The Course of German History: A Survey of the*

- Development of German History Since 1815* (Routledge, 2001.), 1.
- 25 Stefan Berger i Peter Lambert, „Intellektuelle Transfers und geistige Blockaden: britisch-deutsche Historikerdialoge“, u: *Historikerdialoge: Geschichte, Mythos und Gedächtnis im deutsch-britischen kulturellen Austausch 1750-2000*, ur. Stefan Berger (et. al.) (Vandenhoeck & Ruprecht, 2003), 106-109.
- 26 A.J.P. Taylor, *Bismarck, The Man and the Statesman* (New York: Knopf, 1955.) i Edward Crankshaw, *Bismarck* (London: Macmillan, 1981.).
- 27 Hans-Peter Schwarz, „Der Historiker als Biograph oder: was können wir von Lothar Gall lernen?“ u: *Historie und Leben: der Historiker als Wissenschaftler und Zeitgenosse; Festschrift für Lothar Gall zum 70. Geburtstag*, ur. Dieter Hein (et. al.) (München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2006.), 251.
- 28 A.J.P. Taylor, *The Course of German History: A Survey of the Development of German History Since 1815* (Routledge, 2001.), npr. 105; Robert Cole, *A.J.P. Taylor: The Traitor Within the Gates* (Palgrave Macmillan, 1993.), 106.
- 29 Karin Urbach, „Between Saviour and Villian: 100 Years of Bismarck Biographies“, *The Historical Journal* 41/4 (1998.), 1154.
- 30 Andreas Hillgruber, *Historische Zeitschrift*, 238/1 (1984.), 186.
- 31 Adam Sisman, *A. J. P. Taylor: A Biography* (Sinclair-Stevenson, 1994.), 288.
- 32 Malo je napisano o tome kakvu je ulogu Crankshaw imao u tajnim službama nakon rata. Profesor Richard J. Aldrich, stručnjak za povijest tajnih služba u Velikoj
- Britaniji, napisao je da je u poslijeratnim godinama uloga Edwarda Crankshawa bila izrazito velika u organizaciji i jačanju GCHQ (Government Communications Headquarters) kao osnovne komunikacijske službe. Richard J. Aldrich, „GCHQ and Sigint in Early Cold War, 1945-70“, u: *Secrets of Signals: Intelligence During the Cold War and Beyond*, ur. Matthew M. Aid, Cees Wiebes (Taylor & Francis, 2001.), 69.
- 33 Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II* (Cambridge University Press, 2005.), 547.
- 34 Adam Sisman, *A.J.P. Taylor: A Biography* (Sinclair-Stevenson, 1994), 191.
- 35 Stefan Collini, *Absent Minds: Intellectuals in Britain* (Oxford University Press, 2006.), 375.
- 36 Kathleen Burk, *Troublemaker: The Life and History of A. J. P. Taylor* (Yale University Press, 2000.), 194.
- 37 Adam Sisman, *A.J.P. Taylor: A Biography* (Sinclair-Stevenson, 1994), 257-261.
- 38 John Sutherland, *Stephen Spender: A Literary Life* (Oxford University Press US, 2005.), 458.
- 39 Primjerice to su vjerojatno najpoznatija njegova knjiga *The New Cold War, Moscow v. Peking* (Harmondsworth: Penguin Books, 1963.), zatim *Russia Without Stalin: The Emerging Pattern* (New York: Viking, 1956.) ili često citirana i korištena biografija *Khrushchev's Russia* (Penguin Books, 1959.).
- 40 Pojam kojim se nazivaju pojedinci poput diplomata, povjesničara i politologa koji su preko umijeća „čitanja između redaka“ i analiziranja vrlo malih količina dostupnih informacija dolazili do zaključaka o smjeru razvoja
- sovjetske strategije i tajnovitog svijeta kremalske politike.
- 41 Posve suprotno od onoga što je Robert A. Kann napisao o Crankshawovoj povijesti pada Monarhije, Kazimierz Grzybowski za biografiju Hruščova kaže da „otvara vrata u Rusku realnost.“ Iz recenzije: Kazimierz Grzybowski, *American Slavic and East European Review*, 20/1 (1961.): 130-131.
- 42 Edward Crankshaw, „A Communist Strikes at the Heart of Communism“, *Life*, 43/5 (29. srpnja 1957.): 43.
- 43 Edward Crankshaw, „A Communist Strikes at the Heart of Communism“, *Life*, 43/5 (29. srpnja 1957.): 54.
- 44 Adam Sisman, *A.J.P. Taylor: A Biography* (Sinclair-Stevenson, 1994), 167.
- 45 Adam Sisman, *A.J.P. Taylor: A Biography* (Sinclair-Stevenson, 1994), 371.

Pro Tempore

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 8/9, 2010.-2011.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VII, broj 8-9, 2010-2011.

Glavni i odgovorni urednik
Filip Šimetin Šegvić

Počasni urednik
André Burguière

Uredništvo
Tomislav Brandolica, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Filip Šimetin Šegvić,
Nikolina Šimetin Šegvić, Stefan
Treskanica

Urednici pripravnici
Marta Fiolić, Kristina Frančina, Sanda
Vučićić

Redakcija
Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Nikolina Šimetin Šegvić,
Filip Šimetin Šegvić, Stefan Treskanica,
Sanda Vučićić

Tajnica uredništva
Martina Borovčak

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Ivan Botica
Miodrag Gladović, d.i.e.
dr. sc. Borislav Grgin
dr. sc. Mirjana Gross
dr. sc. Željko Holjevac
dr. sc. Nenad Ivić
Branimir Janković, prof.
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Isao Koshimura
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Radivoj Radić
Danijel Rafaelić, prof.
dr. sc. Drago Roksandić
dr. sc. Relja Seferović
dr. sc. Boris Senker
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan

Lektura i korektura
Marta Fiolić
Ana Jambrišak
Vedrana Janković
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić
Tajana Vlasiavljević

Dizajn i priprema za tisak
Tomislav Vlanić
Lada Vlanić

Prijevodni s engleskog jezika
Tomislav Brandolica
Jelena Krilanović
Tina Kužić, prof.
Marko Lovrić
Marija Marčetić
Judita Mustapić
Andrea Pečnik
Marko Pojatina
Prijevodi s njemačkog jezika
Sara Katanec
Mirela Landsman Vinković
Azra Plićanić Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić
Prijevodi s francuskog jezika
Marta Fiolić
Tea Šimičić
Marina Šegvić, prof.
Mihaela Vekarić
Prijevodi sa slovenskog i srpskog jezika
Krešimir Matešić
Prijevodi s talijanskog jezika
Marina Šegvić, prof.

Izdavač
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb

Tisak
ZT ZAGRAF

Naklada
Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo stavove
autora i ne predstavljaju nužno stavove
i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
DTM GRUPA d.o.o.,
NARCOR d.o.o.,
TRANSPORTI KRAJAN d.o.o.,
HEMA d.o.o.,
KEMOKOP d.o.o.,
EUROGRAF d.o.o.,
Privatne donacije: S. S., M. F., prof.
dr. Drago Roksandić, Marko Lovrić,
Filip Šimetin Šegvić, Nikolina Šimetin
Šegvić, Tomislav Brandolica.

Redakcija časopisa Pro tempore svim
se donatorima iskreno zahvaljuje na
financijskoj podršci!
Redakcija se također posebno
zahvaljuje gospodinu Zlatku Ožboltu,
dia na trudu i pomoći. Zahvaljujući
njemu, put do izdavanja ovog broja
bio je mnogo lakši. Gospodinu Zoranu
Ivankoviću isto tako dugujemo veliku
zahvalu što nam je izašao u susret
prilikom tiskanja časopisa.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:
pt.redakcija@gmail.com
phillip.simetinsegvic@gmail.com